

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.26.2.57-66>

Jan Dominik Bogataj

Humanistična avlična satira: vino, zavist in intelektualci v delu *O bedi dvorjanov* Eneja Silvija Piccolomini

Vale, vir, nisi ex curialibus unus esses, meo iudicio prudens.
Enej Silvij Piccolomini, *Pismo Johannu von Eychu* (30. november 1444)

UVOD

Enej Silvij Piccolomini, poznejši papež Pij II., je bil klasičen primer renesančnega misleca, ki je v svojem delu združeval teološke, filozofske in literarne vidike, hkrati pa izražal tudi občutja, izkušnje in poglede svojega časa.¹ Njegovo delo *O bedi dvorjanov* (*De miseriis curialium*)² je pomemben prispevek k razumevanju družbene in politične misli 15. stoletja, zlasti v kontekstu moralnih in filozofskih vprašanj o avličnem življenju oz. življenju na dvoru. S tem spisom je Piccolomini postal eden najglasnejših kritikov dvornega življenja, četudi se je sam dolga leta zadrževal na različnih dvorih in tam vstopal v kulturno življenje. Njegov pristop k analizi družbenih elit in moralne

- ¹ Prispevek se je porodil na podlagi predavanja z naslovom »Cortigiano stesso scrive sulle miserie dei cortigiani: Una satira rinascimentale *De miseriis curialium* per i curiali di tutti i tempi«, ki je potekalo v okviru znanstvenega posveta »Enea Silvio Piccolomini - Papa Pio II: Uno dei papi più controversi del Rinascimento« 10. decembra 2024 na Avstrijskem zgodovinskem inštitutu v Rimu. Nastal je kot rezultat dela v okviru raziskovalnega programa P6-0262: »Vrednote v judovsko-krščanskih virih in tradiciji ter možnosti dialoga«, ki ga sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.
- ² Slovenski prevod dela je podpisani nedavno objavil v knjigi *Enej Silvij Piccolomini* (str. 153–194). Prevod naslova sledi prevodu, ki ga je v svojem romanu *Zeleno izgnanstvo* skoval že Alojz Rebula (str. 94, op. 1). Besedilo je prevedeno po najbolj aktualni latinski izdaji Schreinerja in Wenzla iz leta 2012, ki ji je dodan tudi nemški prevod (*Hofkritik*, 24–110). Pred tem je bila – in v nemalo ozirih še vedno ostaja – relevantna izdaja Adriana van Hecka iz leta 2007, ki je izšla pri vaticanški apostolski knjižnici.

pokvarjenosti dvornega življenja je obenem tudi izraz humanistične naklonjenosti do preučevanja človekovega etičnega in moralnega stanja. Kljub temu da je to delo predvsem satira, ima obenem tudi globok filozofski pomen, saj odpira številna vprašanja o človeški naravi, moralnosti, servilnosti in hrepenenju po resnični človeški svobodi. Delo je vsekakor pomemben prispevek k zgodovini evropske misli in književnosti, saj ponuja ne le zgodovinski vpogled v življenje dvorjanov v 15. stoletju, ampak tudi globoko analizo človeške narave in morale. Delo ne ponuja le slike dvornega sveta, ampak omogoča razumevanje, kako je ta svet vplival na moralno in intelektualno življenje ljudi, zato je dokaj nenavadno, da je doslej v veliki meri kritiki ostalo neopaženo.³

V nadaljevanju najprej podajamo zgolj bežno umestitev v zgodovino protiavlične kritike in nato predstavitev okoliščin nastanka, medtem ko v drugem delu, *a mo' d'esempio*, izpostavljamo nekaj izbranih motivov v spisu: vino, zavist in odnos do intelektualcev.

ZGODOVINA AVLIČNE KRITIKE

Že Sofokles v tragediji *Ajant* v usta Agamemnonu kot odgovor na Odisejeve spodbude k častnim dejanjem položi naslednje besede: »Τὸν τοι τύραννον εὐσεβεῖν οὐ πάδιον (Povem ti, da tiran spoštovanja ne izvaja zlahka)«. ⁴ Pol tisočletja pozneje ta misel doživi odmev pri rimskem pesniku Lukanu, ki kodificira latinski izrek: »Exeat aula, qui vult esse pius« (»Naj zapusti dvor, kdor želi prav živeti«). ⁵ Prav ta izrek je naposled postal slogan številnih srednjeveških in zgodnjenovoveških teologov, moralistov in literatov, ki so, povzdigujoč humanistične ideale znanosti in moralne integritete, nastopili zoper pokvarjenost dvornega življenja – saj, kot nadaljuje Lukan: »Virtus et summa potestas non coeunt (Vrlina in najvišja oblast ne sodita skupaj)«. ⁶

Slednjim se je s svojim traktatom *O bedi dvorjanov* (*De miseriis curialium*), ki je nastal leta 1444, pridružil tudi Enej Silvij Piccolomini in se, erudit, kot je bil, pri tem naslonil na bogato predhodno tradicijo kritike dvornega življenja. ⁷ Pri svoji kritiki se sklicuje na avtoriteto Svetega pisma in latinskih cerkvenih očetov, predvsem Hieronima in Gregorja Velikega, še v večji meri

3 Izpostavimo lahko naslednja prispevka: Iurlaro, »Il *De curialium miseriis*« (posebej str. 517–518, op. 3); Woodhouse, »Dal *De curialium miseriis*«. V slovenščini je na voljo pregleden uvod v knjigi Bogataj in Božič, *Enej Silvij Piccolomini* (str. 32–35). Ob pregledu študij, ki govorijo o tem delu, je hitro mogoče dobiti vtis, da romanski (italijanski) in germanski svet še danes ne komunicirata v zadovoljivi meri, kar se odraža tudi v dejstvu, da zbrana bibliografija ostaja deziderat; skromen prispevek k temu želi biti tudi pričujoči prispevek.

4 Sofokles, *Aj.* 1350.

5 Lukan, *Pharsalia* 8.493–494.

6 Prav tam 8.494.

7 Dober opis literarnih predpostavk dela ter njegovih okoliščin nastanka, intenc in pomislekov glede tega sta pripravila Schreiner in Wenzel (*Hofkritik*, 15–22).

pa tudi na rimske pesnike Terencija in Juvenala ter moralne filozofe Cicerona in Seneko.⁸ Bolj neposredno so nanj vplivali srednjeveški traktati s podobno vsebino. Podobna besedila so namreč pred njim zapustili denimo reformatorski menih in poznejši ostijski škof Peter Damiani (ok. 1007–1072), ki je v spisu *Contra clericos aulicos* bičal karierizem škofov svojega časa; chartreški škof Janez iz Salisburja (ok. 1115–1180) predvsem z delom *Policraticus*, političnim priročnikom za vladarje; njegov učenec Peter iz Bloisa (ok. 1130–1211/1212), avtor znamenite izjave »Vita curialis mors est animae« (»Dvorsko življenje predstavlja smrt za dušo«); anglo-normanski menih Nigel de Longchamps († ok. 1200), avtor satire v latinskem elegičnem verzu *Speculum stultorum* in spisa *Tractatus contra curiales et officiales clericos*; in kraljevski dvorni kaplan Giraldus iz Walesa (1146–1223).

PICCOLOMINI IN DELO *O BEDI DVORJANOV*

Čeprav se je torej Piccolomini pri svojem delu naslonil na v določeni meri že obstoječo literarno tradicijo, znotraj evropske literarne zgodovine vseeno velja za prvega, ki se ni zadovoljil le s sporadičnimi kritikami dvornega življenja, temveč je svoje kritično razmišljanje združil v monografsko razpravo. Potem ko je trideseta leta 15. stoletja v glavnem preživel kot visok uradnik pri različnih cerkvenih dostojanstvenikih, je januarja 1443 postal tajnik in protonotar v cesarski pisarni na dvoru Friderika III. V tem delu *O bedi dvorjanov* Enej sam priznava, da je tudi sam petnajst let služil na dvoru in se pustil premamiti zapeljivi privlačnosti dvornega življenja. Bogati nabor Piccolominijevih izkušenj dvornega življenja tako sestavlja biografsko in idejno ozadje njegovega dela *O bedi dvorjanov*. Leta 1444 je namreč na Dunaju izbruhnila kuga in Enej Silvij se je na begu pred njo odpravil na podeželje, natančneje v mestece Bruck an der Mur kakih 50 kilometrov severno od Gradca. Tam je sestavil besedilo, ki ga glede na njegovo literarno obliko lahko uvrstimo med t. i. pisemske razprave; njegov namen je bil v nekoliko sarkastičnih tonih preko kritike življenja na dvoru slaviti radosti podeželskega življenja. Razpravo v obliki pisma je datiral s 30. novembrom 1444 in jo enkrat po 1. juliju 1445 poslal naslovniku, svojemu prijatelju, dunajskemu profesorju prava, Johannesu von Eychu (1404–1464), ki je bil kmalu zatem, 1. oktobra 1445, izvoljen za škofa v Eichstättu. Proces nastanka besedila je živo opisan v donedavno neznanem in neobjavljenem pismu naslovniku, ki je sedaj prav tako prevedeno tudi v slovenščino.⁹

8 Prim. tudi Canfora, »Due fonti del *De curialium miseriis*«.

9 Hranijo ga v Arhivu avstrijske frančiškanske province v samostanu Hall na Tirolskem (sig. U 96). Prvič je bil objavljen v izdaji Schreinerja in Wenzla (*Hofkritik*, 113–114). V slovenščino je preveden v izdaji Bogataj in Božič, *Enej Silvij Piccolomini* (str. 197–198).

Delo *O bedi dvorjanov* je tako prvovrstna satira o družbenih in političnih elitah ter predvsem o njihovem življenju ali, natančneje, o tistih, ki želijo v ta dvorni svet vstopiti predvsem zaradi obljub o slavi, časti, moči, bogastvu, užitku ali dušnem napredku. Enej opisuje številne norce, ki verjamejo, da je le na dvoru mogoče živeti srečno. Pri tem dvor slika kot kraj suženjstva (*curialis servitus*), ki ne dopušča samostojnega življenja, temveč zahteva neprestano podrejanje, pretvarjanje, hinavstvo, povzpetništvo, nasilje, odsotnost pristnih prijateljskih odnosov, tekmovalnost, zavist. Za ponazoritev lahko osvetlimo dva motiva, ki sta v delu naslikana s posebej dovršenim retoričnim žarom, vino in zavist, v nadaljevanju pa bo osvetljen tudi odnos do intelektualcev na dvoru.

VINO IN ZAVIST

Ko Piccolomini graja tiste, ki želijo vstopiti v dvorno službo predvsem zaradi dostopa do različnih čutnih užitkov (*voluptates*), se ob opisih gorečega hrepenenja po slednjih ter obenem njihove ničevosti – pri čemer tistih, ki so povezani z Venero, nikakor ne zanemari – na dolgo posveča tudi poželenju ob uživanju hrane in pijače (užitka vonja in okusa). To lepo ilustrira naslednji navedek, ki je posvečen najplemenitejši pijači, sadu vinske trte:

»Kakšen obrok! Prinašajo vino,« kot pravi Juvenal, »ki ga sveže postrizena volna ne bi vpila«,¹⁰ in ko ga človek spiže, zboli; kislo je, vođeno, pokvarjeno, ciknjeno, ostrega okusa, prehladno ali prevroče, neprijetne barve in slabega okusa. Da ne govorim o tistih vladarjih, ki kot pijačo dovolijo postreči le pivo, ki je, čeprav ima povsod grenak okus, na dvorih vendarle še bolj grenko in gnusno. Prav tako ne smeš misliti, da ti ga bodo postregli v srebrnih ali steklenih čašah,¹¹ saj se glede prvih bojijo kraje, glede drugih pa, da se bodo razbile. Tako boš moral piti iz lesene, črne, stare, smrdljive posode, ki ima na dnu že usedlino in v mojstri v njej pogosto mešajo vodo. Ne bodo ti dali posebne čaše, da bi lahko mešal vino z vodo, če bi želel, ali pa ga pil nemešanega, ampak boš pil iz skupne čaše in pogosto srkal tam, kjer je bila ravnokar ušiva brada, slinasta ustnica ali gnusno umazani zobje. Medtem bodo kralju v tvoji navzočnosti postregli z žlahtnim staranim vinom tako mamljivega vonja, da se bo z njim napolnila vsa palača. Pil bo muškat, malvazijo, dal si bo prinesiti vino iz Galije, iz Malage, z genovske obale, z Madžarske in celo iz Grčije. A s tabo ne bo delil niti najmanjšega požirka, naj te še tako boli pri srcu.¹²

¹⁰ Juv. 5.24–25.

¹¹ Prim. prav tam, 5.

¹² Bogataj in Božič, *Enej Silvij Piccolomini*, 173.

V odlomku motiv vina, tako značilen za stoletno tradicijo Apeninskega polotoka in za njegovo italijansko (romansko oz. sredozemsko) kulturo, stoji nasproti podobi piva, ki je prisoten na germanskih dvorih, preko česar se avtor subtilno veliko bolj izreka za pijačo iz svojega domačega okolja – kar v *germanskem izgnanstvu* avstrijskega dvora verjetno niti ni tako zelo presenetljivo. Ost satirične invektive je, opremljena z nazorno, plastično retoriko, vsekakor uperjena v mizerno stanje tistih, ki se kot služabniki na dvoru komolčijo za boljši položaj (in s tem tudi za kupico bolj imenitnega vina), v resnici pa ne uvidijo svojega bednega stanja. Dvorjani niso nikdar zadovoljni: vedno je namreč pri vladarjih na voljo še boljše vino, za začetek pitja je potrebno čakati nadrejene, »priprave« za pitje pa so skrajno neokusne in odurne.

Druga negativna značilnost, tako pogosta v različnih strukturah oblasti (*potentia*), ki jo v svojem delu graja Piccolomini, je nevoščljivost oz. zavist, ki odraža neiskrenost odnosov med vladarji in dvorjani, še bolj pa med dvorjani samimi:

Toda vladarska oblast ni nikdar večna in nihče ni v bolj šibkem, negotovem in krhkem položaju kot tisti, za katerega se zdi, da ima pri vladarju največjo moč. Veliko je komolčarstva, zavidanja in sovraštva (*emuli multi, simultates, odia*). Vsak »položaj moči je podvržen veliki zavisti.«¹³ Pojavljajo se sumničenja (*suspitiones*), pripravljajo se zasede in z vseh strani gromijo obtožniki.¹⁴

Poleg prekarne položaja dvorjanov tu Enej izpostavlja predvsem to, kar bi danes označili za »toksičnost« odnosov, povsem v nasprotju s kolegialnostjo, iskrenostjo in poštenostjo. Dvor je opisan kot prostor nespoštovanja, pre-ri- vanj, oportunitizma – skratka vsega nemoralnega v medosebnih odnosih.

Pri njih se namreč nikdar ne praznuje sobote, pravičnost je naprodaj, pogovori so brezsrčni, ni prostora za usmiljenje, versko gorečnost ali ljubezen, temveč vladata zavist in ambicioznost (*invidia et ambitio*).¹⁵

S sklicevanjem na Ciceronov ideal prijateljstva Piccolomini v nadaljevanju še bolj eksplicitno riše nasprotje med barbarskim in neomikanim svetom dvornega življenja ter odmaknjenim in vzvišenim humanističnim idealom zasebnega delovanja, imenovanega *otium*, skritega življenja, posvečenega študiju in napredku v vrlinah, katerega del so tudi iskreni odnosi. Vse to opiše z le stežka nadkriljivo retorično umetelnostjo, polno jedke ironije:

¹³ *Potentia magne invidie subjecta*. Juv. 10.56–57.

¹⁴ Bogataj in Božič, *Enej Silvij Piccolomini*, 162.

¹⁵ Prav tam, 182.

Kamor koli se obrneš, najdeš obrekovanja kralja, svetovalcev, tebe samega, kajti bodisi se podrejeni čutijo preveč obtežene, bodisi grozijo sovražniki, medtem ko je dvor zaposlen s plesom ali lovom. Kot pravi Ciceron, med stvarmi na svetu ni večjega daru, ki bi ga Bog podelil ljudem, kot je prijateljstvo.¹⁶ Toda dvorjani so prikrajšani za to dobroto, ki je tako prijetna, tako koristna, tako potrebna. Ker so skoraj vsi popolnoma pokvarjeni, med njimi ne more biti prijateljstva, ampak le nekakšna klika, ki se dogovarja, da bi počela zlonamerna dejanja. Najde se tudi nekaj marljivih in delavnih dvorjanov; »med njimi so znamenja kreposti senčna, neizrazita«.¹⁷ Zdi se, da so velikodušni, vendar se poslužujejo ropov. Če so vzdržni, so ambiciozni in vzvišeni. Če so skromni, so pijanci in ničvredneži. V nobenem od njih ni niti ene dobre lastnosti – ni ga, ki ga ne bi spremljalo tisoč napak. Zelo težko je v tej gnusobi ljudi najti človeka, ki bi bil vreden prijateljstva. Če pa se najde pravičen človek, se bo zameril bodisi kralju bodisi velikašem.¹⁸

VLOGA INTELEKTUALCEV NA DVORU

V nasprotju z Ulrikom von Huttnom, ki je v svojem delu sicer podobno zasnovano, *Equitis Germani aula dialogus* (1518), zagovarjal združljivost dvornega življenja in humanistične učenosti,¹⁹ Piccolomini ne varčuje s splošnimi sodbami tudi glede prezira dvorne kulture do znanja. Vse, ki so se zavezali službi kraljem in knezom, označi za nore in poudari predvsem vrednost »svete« humanistične distanciranosti od hrupnih dvornih krogov, ki jih vodi pohlep in kjer resnična učenost ter znanje nimata prostora. Nasprotno italijanski humanist slavi podeželsko samoto, ki omogoča posvečanje študiju. Očitku, da je (bil) tudi sam del dvora, se spretno izmakne na način, da svojo eruditsko izobrazbo pripiše svojim staršem, ki naj bi že pred vstopom v dvorsko službo poskrbela zanj:

Iskreno se zahvaljujem Bogu, ki mi je šele takrat, ko sem že bil odrasel moški, dal pogum, da sem vstopil v službo vladarjem. Dotlej sem namreč že prevzel nekatere dobre lastnosti staršev tako, da jih nisem mogel več izgubiti. Če nič drugega, premorem vsaj to, da poznam kar nekaj slovstva, ki ga drugače ne bi spoznal, če bi me v otroštvu dvor sprejel v oskrbo. Na vladarskih dvorih namreč velja za napako, če si slovstveno izobražen, in če te kdo označi za spodobnega, se to šteje za sramotno. Zato so izobraženci zelo jezni, ko vidijo, da so v vsakem pogledu prezirani in da najpomembnejše zadeve urejajo – da ne rečem zanemarjajo – tisti, ki komaj vedo, koliko prstov imajo na rokah in nogah. Toda

16 Prim. Cic., *Pro Sexto Roscio Amerino* 24.67.

17 Cic., *Pro M. Caelio* 5.12.

18 Bogataj in Božič, *Enej Silvij Piccolomini*, 192–193.

19 Paparelli, »Il De Curialium Miseriis«. Za obsežno bibliografijo na to temo gl. Schreiner in Wenzel, *Hofkritik*, 231–235.

tudi neizobraženi so vznemirjeni, ko vidijo, da so na dvor prišli učeni in ljudje, ki obvladajo latinščino, a jih sami ne razumejo.²⁰

Sodobnejše historiografske raziskave sicer kažejo, da so bili prav evropski dvori v srednjem veku in na začetku novega veka pomembna središča za razvoj kulture in znanosti, zato je treba humanistične kritike in pozive k pobegu iz dvornih krogov zaradi iskanja znanstvenih idealov razumeti bolj kot predsodke oz. retorična pretiravanja, četudi temeljijo na osebnih izkušnjah. Čeravno je Piccolomini verjetno imel številne negativne izkušnje, njegova dela ne ponujajo natančnega opisa razmer na dunajskem dvoru. Kritika resnične izkušnje dvornega življenja in konkretni primeri iz le-tega se v tem njegovem delu prepletajo z uporabo tradicionalnih stereotipov, fikcijskih satiričnih invektiv in literarnega pretiravanja.

Sam avtor namreč pojasni, da dvornega življenja ne želi opisovati s posploševanji, kar nazorno ilustrira prek pohval Kasparja Schlicka, s katerim ga je vezal tesno zaupen odnos. Piccolomini je tega nemškega diplomata in cesarskega kanclerja namreč cenil zaradi njegove prijaznosti, plemenitosti in velikodušnosti. Poleg tega njegova kritika ni bila usmerjena proti tedanjim vladarjem, saj v delu *O bedi dvorjanov* ni želel diskreditirati dunajskega dvora, katerega del je bil petnajst let, niti ni hotel očrnuti cesarja Friderika III., ampak je v svojih delih slavil njegove veličastne dosežke.

ZAKLJUČEK

Piccolomini, ki je kot mlad človek služil na dvorih evropskih monarhov in cerkvenih dostojanstvenikov, ni zgolj teoretično, ampak tudi osebno izkusil, kaj pomeni biti del takšnega sveta. Znal je povezovati teoretične moralne standarde s praktičnimi izkušnjami in te je pretočil v svoje delo. Delo *O bedi dvorjanov* je del njegovega širšega intelektualnega iskanja, v njem pa z obilico humora izraža svoje misli glede življenja v uradnem okolju pohlepa, laži, spletk in prevar, ki so bile vse preveč običajne v življenju dvorjanov in plemstva. Njegov cilj ni bil zgolj kritizirati določene posameznike, temveč je v tem delu izpostavil globljo kritiko dvornega sistema, ki je temeljil na prenarejanju, spletkah in iskanju koristi.

V tem spisu Piccolomini obravnava idejo, da življenje na dvoru ni zgolj moralno pokvarjeno, ampak da gre v ozadju za vsiljeno koruptivno strukturo, v kateri prevladujejo osebni interesi in nepoštena igre za pridobivanje oblasti. Preko satiričnih figur in primerov iz vsakdanjega življenja dvorjanov prikazuje, kako njihovo iskanje slave, moči in bogastva vodi do uničenju moralnih

20 Bogataj in Božič, *Enej Silvij Piccolomini*, 191–192.

in človeških vrednot. Kljub temu pa v svojem delu Piccolomini ne pozabi na ljudi, ki so v tem okolju ohranjali človeške vrednote, tudi če so bili redki. Na tej ravni je delo prepleteno z filozofskimi vprašanji o tem, kaj pomeni biti človek, kaj pomeni biti vrl in ali je mogoče živeti pravično v svetu, ki je po svojem bistvenem značaju sprevržen.

Zgodovinsko gledano traktat *O bedi dvorjanov* sledi dolgi tradiciji literarnih in filozofskih del, ki so preučevala družbene in politične elite v srednjem veku. S svojo satirično naravo Piccolominijev spis nadaljuje tradicijo, ki sega vse od antičnih grških in rimskih satirikov, kot sta Horacij in Juvenal, pa tudi od srednjeveških moralistov in reformatorjev, kot je Peter Damiani. Kljub temu da se spis navezuje na preteklost, je v tem kontekstu svež in sodoben, saj se ukvarja z vprašanji, ki so v času humanizma še vedno aktualna. Namen piccolominijske satire ni zgolj zabavati, marveč podati tudi resno moralno sporočilo. Skozi humor in ironične primere prikazuje groteskno sliko dvornega življenja, kjer so prijateljstva zgolj oblika političnih in osebnih interesov in kjer zvestoba in čast nimata prave vrednosti, temveč je vse omejeno na pretvarjanje in prevaro.

Ena od ključnih značilnosti Piccolominijevega dela je njegov pogum, da ubesedi povezavo med človeškim moralnim padcem in sistemom, ki je to moralno propadanje omogočal. V tem delu Piccolomini ni le moralist, ampak tudi kritik cerkvenih in svetnih političnih struktur, ki so omogočale, da so ti negativni vzorci postali del vsakdanjega življenja v dvornih krogih. Slednje pomeni, da je delo *O bedi dvorjanov* več kot zgolj satirična analiza – gre tudi za politično in moralno razpravo, ki vabi k razmisleku o tem, kako družba oblikuje svoje vrednote in kako lahko posameznik v takšnem okolju ostane zvest samemu sebi.

Piccolominijevo delo *O bedi dvorjanov* je že v prvih letih po objavi doživelo izjemen sprejem, hitro pa je postalo eno najbolj vplivnih besedil humanistične kritike dvornega življenja in klasičen vzor v tem žanru. Ohranjenih je kar osemdeset rokopisov in petnajst posameznih izdaj, ki so izšle med letoma 1470 in 1500.²¹ Prvi prevod v nemščino je nastal že okoli leta 1470,²² medtem ko je prvi nemški tiskani prevod, za katerega je poskrbel Wilhelm von Hirnkofen (znan tudi kot Rennwart), izšel leta 1478. Nadalje sta znana, denimo, zgodnji francoski in španski prevod.²³ Zanimivo, Piccolominijevi sorojaki Italijani so morali na prevod v svojem jeziku čakati vse do leta 1943.²⁴ Ne glede na vse pa zgodnje prevajanje v različne narodne jezike kaže, da so Piccolominijske kritike dvornega življenja brali ne le visoki sloji aristokracije, ampak tudi predstavniki meščanstva in duhovščine.

21 Schreiner in Wenzel, *Hofkritik*, 17.

22 Prevajalec ostaja anonimen, rokopis pa danes hranijo v Tirolskem deželnem muzeju Ferdinandeum v Innsbrucku; gl. Weinig, »Aeneas Silvius Piccolominis *De curialium miseriis*«.

23 O zgodnjem francoskem prevodu gl. Lemaire, *La traduction en moyen français*; o zgodnjem španskem pa Zappala, »López de Cortegana's *Tractado*«.

24 Paparelli, *Enea Silvio Piccolomini*.

Kritika dvorov je pojav, ki presega različna obdobja, zato je branje tega besedila danes še posebej aktualno: dvori in veljaki so spremenili ime, vendar človeška narava s svojimi vrhovi in šibkostmi ostaja skozi stoletja skoraj nespremenjena.

Jan Dominik Bogataj
Pontificia Universitas Lateranensis,
Pontificium institutum patristicum Augustinianum
Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta
jan.bogataj@teof.uni-lj.si

BIBLIOGRAFIJA

- Bogataj, Jan Dominik in Anja Božič. *Enej Silvij Piccolomini – Pij II.: Zgodnji humanistični spisi in zapisi o slovenskem ozemlju*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2024.
- Canfora, Davide. »Due fonti del *De curialium miseriis* di Enea Silvio Piccolomini: Bracciolini e Lucrezio.« *Archivio Storico Italiano* 154.3 (1996): 479–494.
- Iurlaro, Sabrina. »Il *De curialium miseriis* nell'ideologia politica di Pio II: dal Concilio alla Crociata.« *V: Sogno di Pio II e il viaggio da Roma a Mantova: Atti del Convegno internazionale, Mantova, 13-15 aprile 2000*, ur. Arturo Calzona et al., 517–527. Firenze: Olschki, 2003.
- Lemaire, Jacques Charles, ur. *La traduction en moyen français de la lettre anticuriale 'De curialium miseriis' epistola d'Aeneas Silvius Piccolomini'*. Villeneuve-d'Ascq: Presses universitaires du Septentrion, 2007.
- Paparelli, Giacchino. »Il *De Curialium Miseriis* di Enea Silvio Piccolomini e il Misaulus di Ulrico von Hutten.« *Italica* 24 (1947): 125–133.
- Paparelli, Gioacchino, prev., ur. *Enea Silvio Piccolomini – Papa Pio II, Le miserie della vita di corte*. Lanciano: G. Carabba, 1943.
- Rebula, Alojz. *Zeleno izgnanstvo*. Ljubljana: Slovenska matica, 1981.
- Schreiner, Klaus in Ernst Wenzel, ur. *Hofkritik im Licht humanistischer Lebens- und Bildungsideale: Enea Silvio Piccolomini: De miseriis curialium (1444). Ulrichus de Hutten: Equitis Germani Aula Dialogus (1518)*. Leiden: Brill, 2012.
- van Heck, Adrian, ur. *Enee Silvii Piccolominei Epistolarium: Seculare complectens, De duobus amantibus, De naturis equorum, De curialium miseriis*. Vatikan: Biblioteca Apostolica Vaticana, 2007.
- Weinig, Paul. »Aeneas Silvius Piccolominis *De curialium miseriis* deutsch. Eine unbekannte Übersetzung aus dem 15. Jahrhundert.« *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur* 120 (1991): 73–82.
- Woodhouse, John R. »Dal *De curialium miseriis* al *Libro del cortegiano* e oltre.« *V: Sogno di Pio II e il viaggio da Roma a Mantova: Atti del Convegno internazionale, Mantova, 13-15 aprile 2000*, ur. Arturo Calzona et al., 423–441. Firenze: Olschki, 2003.
- Zappala, Michael. »López de Cortegana's *Tractado de la miseria de los cortesanos* (1520) – Translation/Recreation of Ae. S. Piccolomini's *De miseriis curialium*.« *Rinascimento* 27 (1986): 297–318.

IZVLEČEK

Članek obravnava delo *O bedi dvorjanov* (*De miseriis curialium*) Eneja Silvija Piccolominija iz leta 1444, ki kritično osvetljuje moralno in družbeno pokvarjenost vladarskih dvorov 15. stoletja. Delo sodi v tradicijo protiavlčne literature, ki sega od antike do srednjega veka, in razkriva dvor kot prostor hinavščine, zavisti in manipulacije. Osrednji motivi so vino, ki simbolizira prazne obljube dvornega življenja, zavist, ki uničuje medosebne odnose, ter prezir do intelektualcev, saj dvor ne spodbuja znanja, temveč nagradjuje spletkarsko nesposobnost. Piccolomini poudarja, da na dvoru ni prostora za resnično prijateljstvo in moralno integriteto. Avtor umesti delo v širši kontekst humanistične misli in poudari njegov vpliv na kasnejšo literaturo. *O bedi dvorjanov* presega zgolj zgodovinsko kritiko in ponuja globlji premislek o oblasti, morali in človeški naravi, kar ga ohranja aktualnega tudi danes.

Ključne besede: satira, humanizem, moralna kritika, intelektualci, oblast, protiavlčna literatura

ABSTRACT

Humanist Aulic Satire: Wine, Envy and Intellectuals in *On the Misery of Courtiers* by Aeneas Silvius Piccolomini

The article examines *De miseriis curialium*, written in 1444 by Enea Silvio Piccolomini, which critically exposes the moral and social corruption of 15th-century royal courts. The work belongs to the tradition of anti-court literature, dating from antiquity to the Middle Ages, and portrays the court as a place of hypocrisy, envy, and manipulation. The central motifs include wine, symbolizing the empty promises of courtly life; envy, which destroys interpersonal relationships; and contempt for intellectuals, as the court does not encourage knowledge but rewards scheming incompetence. Piccolomini emphasizes that the court leaves no room for true friendship or moral integrity. The author places the work within the broader context of humanist thought and highlights its influence on later literature. *De miseriis curialium* goes beyond mere historical critique, offering a deeper reflection on power, morality, and human nature, which keeps it relevant even today.

Keywords: satire, humanism, moral critique, intellectuals, power, anti-court literature